

RENATA BADOWIEC

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

GŁOSA DO POSTANOWIENIA SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 3 WRZEŚNIA 2020 R., V KO 57/20

Postanowienie Sądu Najwyższego z 3 września 2020 r.¹ dotyczy niezwykle ważnego zagadnienia – bezstronności sądu oraz wyłączenia sędziego z mocy prawa od udziału w sprawie w postępowaniu karnym. Kwestia ta jest istotna w każdym postępowaniu, nie tylko karnym, bowiem już z samego art. 45 ust. 1 Konstytucji RP² wynika, że: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Problematyka bezstronności sądu nie pozostaje bez znaczenia również w prawie międzynarodowym. Warto tu w szczególności wskazać na art. 6 ust. 1 EKPC³, z którego wynika, że „każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą [...]”. Przepis ten wyznacza standard rzetelnego procesu, który ustala sposób określenia modelu procesu (karnego) jako wyznacznika minimalnych gwarancji procesowych uczestników postępowania oraz metody uzyskania

¹ Postanowienie SN z 3 września 2020 r., V KO 57/20, «Lex» nr 3068898.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 16 lipca 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

rozstrzygnięcia w przedmiocie procesu z zachowaniem ochrony praw jego uczestników⁴. Bezstronność sędziego jest niezbywalną cechą władzy sądowniczej, a zarazem przymiotem, wraz z utratą którego sędzia traci kwalifikacje do spełniania swoich funkcji. Polega ona przede wszystkim na tym, że sędzia kieruje się obiektywizmem, nie stwarzając korzystniejszej sytuacji dla żadnej ze stron czy uczestników postępowania, zarówno w trakcie toczącej się przed sądem sprawy, jak i orzekania. Traktuje on zatem uczestników postępowania równorzędnie⁵.

Głosowane postanowienie zostało wydane w następującym układzie procesowym: pokrzywdzony J.C. udzielił pełnomocnictwa do reprezentowania jego osoby w toku postępowania sądowego toczącego się przeciwko oskarżonemu G.B.S. przed Sądem Okręgowym radcy prawnemu K.M. Akt oskarżenia w tej sprawie został wniesiony do Sądu Okręgowego w dniu 29 czerwca 2015 r., zaś pierwszy termin rozprawy wyznaczony został na dzień 28 września 2015 r. Tego właśnie dnia radca prawny K.M. udzielił upoważnienia do reprezentowania pokrzywdzonego J.C. aplikantowi adwokackiemu M.S. Aplikant adwokacki M.S. stawił się przed Sądem Okręgowym i przedłożył do akt sprawy upoważnienie do reprezentowania pokrzywdzonego oraz złożył w imieniu pokrzywdzonego J.C. oświadczenie o woli działania w postępowaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Poza tym oświadczeniem aplikant adwokacki M.S. nie podjął na rzecz pokrzywdzonego J.C. innych czynności.

Na rozprawie w dniu 28 września 2015 r. nie odczytano aktu oskarżenia, nie doszło również do otwarcia przewodu sądowego. Sąd Okręgowy, uwzględniając wniosek oskarżonego G.B.S. i jego obrońcy w przedmiocie wypowiedzenia przez oskarżonego pełnomocnictwa do obrony dotychczasowemu obrońcy oraz ustanowienia nowego przedstawiciela procesowego, do którego przychylił się także oskarżyciel publiczny, odroczył termin rozprawy do dnia 12 listopada 2015 r. Na kolejnym

⁴ K. Dudka, *Kontradktoryjność postępowania jako standard rzetelnego procesu*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 155.

⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 stycznia 1999 r., K 1/98, «Legalis» nr 43179.

terminie rozprawy, kiedy odczytano akt oskarżenia, pokrzywdzonego J.C. reprezentowali już inni aplikanci. Wniosek o uzasadnienie wyroku sądu I instancji oraz apelację sporządził natomiast, a następnie reprezentował pokrzywdzonego J.C. w toku postępowania odwoławczego radca prawny K.Z.

Istotny jest fakt, że upoważnienie do reprezentowania pokrzywdzonego udzielone aplikantowi adwokackiemu M.S. nie zostało ograniczone do jednorazowego upoważnienia do udziału na konkretnym, oznaczonym terminie rozprawy, nie zostało również formalnie odwołane. Aplikant adwokacki M.S. nie reprezentował jednak pokrzywdzonego J.C. na żadnym innym terminie rozprawy toczącej się przed Sądem Okręgowym, nie składał w jego imieniu żadnych pism procesowych oraz nie występował z wnioskami dowodowymi. Ostatecznie obrońca skazanego G.B.S. złożył wniosek o wznowienie postępowania sądowego zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Apelacyjnego z 8 marca 2017 r. Jako podstawę wznowienia obrońca wskazał na zaistnienie bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 1 k.p.k.⁶ w zw. z art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. Uzasadnienia tej podstawy wznowienia postępowania obrońca upatrywał się w fakcie zasiadania w składzie sądu II instancji sędziego, pomimo tego, że jego syn – aplikant adwokacki M.S. – reprezentował w sprawie jednego z oskarżycieli posiłkowych – J.C. w toku postępowania przed sądem I instancji.

Sąd Najwyższy w powyższej sprawie uznał, że tzw. czynności wstępne, formalne, wypadkowe, które dokonane zostały przez aplikanta adwokackiego M.S. przed rozpoczęciem przewodu sądowego, nie mogły przesądzić o zaistnieniu podstawy do wyłączenia sędziego z mocy prawa na podstawie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. Wskazał ponadto, że uznanie w takim układzie procesowym, jaki miał miejsce w tej sprawie, bezwzględnej podstawy odwoławczej oznaczałoby nadmierny formalizm procesowy, sprzeczny z wyrażoną w treści art. 40 § 1 k.p.k. gwarancją bezstronności sądu. Sąd Najwyższy stwierdził także, że podstawa do wyłączenia sędziego wystąpiłaby, gdyby podczas incydentalnego udziału w sprawie,

⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.).

nawet przed sądem niższej instancji, w charakterze obrońcy, pełnomocnika czy aplikanta adwokackiego, doszło do czynności związanych z przedstawieniem stawianych przez oskarżyciela zarzutów czy z rozpoznaniem sprawy w całości albo w części. Wystąpiłaby również wtedy, gdyby pomimo braku rozpoznania sprawy w całości albo w części, obrońca, pełnomocnik albo aplikant zajął w inny sposób stanowisko co do przedmiotu sprawy.

Argumentacji przyjętej przez Sąd Najwyższy, w szczególności uznania za nadmierny formalizm procesowy ewentualnego wyłączenia sędziego w tym postępowaniu karnym, nie można podzielić.

Rozważania dotyczące podstawy wyłączenia sędziego na podstawie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. należy poprzedzić jednak uwagą o charakterze ogólnym. Sąd Najwyższy w postanowieniu wskazał, że aplikantowi adwokackiemu udzielone zostało pełnomocnictwo substytucyjne. Trzeba jednak odwołać się do przepisów samej ustawy – Prawo o adwokaturze⁷. Zgodnie z treścią art. 77 tego aktu po sześciu miesiącach aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki może zastępować adwokata między innymi przed sądami i z wyraźnego upoważnienia adwokata może sporządzać i podpisywać pisma procesowe związane z występowaniem adwokata przed sądami, organami ścigania i organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami. Owo upoważnienie do zastępowania adwokata lub radcy prawnego nazywane jest potocznie substytucją, jednak w rzeczywistości nią nie jest. Zastępowanie przez aplikanta adwokata lub radcy prawnego odbywa się bowiem na podstawie pisemnego upoważnienia określającego w swojej treści zakres tego upoważnienia. Upoważnienie to nie jest więc pełnomocnictwem, ponieważ aplikant zastępuje wyłącznie patrona (adwokata, radcę prawnego), a nie stronę procesu⁸.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że przesłankę wyłączenia sędziego na podstawie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. można również odnosić do udziału aplikanta adwokackiego/radcowskiego w toku postępowania

⁷ Ustawa z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1651 ze zm.); dalej: ustawa.

⁸ Wyrok SN z 12 lutego 2013 r., II UK 184/12, «Lex» nr 1335893.

karnego, mimo że nie wynika to wprost z przepisu art. 88 k.p.k. Nie ma żadnych przeciwwskazań, aby aplikanci mogli zastępować adwokata albo radcę prawnego biorących udział w postępowaniu karnym w charakterze pełnomocnika⁹, szczególnie, że nie ma podstaw, aby różnicować pozycję obrońcy oraz pełnomocnika w postępowaniu karnym. Należy więc podzielić pogląd wyrażony w analizowanym postanowieniu przez Sąd Najwyższy w kwestii zaistnienia przesłanki wyłączenia sędziego na podstawie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. również w sytuacji, gdy pełnomocnik został zastąpiony przez aplikanta. Sąd Najwyższy słusznie zauważył, że aplikant adwokacki biorący udział za obrońcę czy pełnomocnika jest także uczestnikiem postępowania, w związku z działaniem którego może mieć zastosowanie wyłączenie sędziego w trybie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., chociaż działa on na podstawie instrukcji udzielającego upoważnienia i w granicach jego pierwotnego umocowania.

W tym miejscu należy przejść do rozważań w kwestii wyłączenia sędziego od udziału w sprawie na podstawie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. Zgodnie z treścią tego przepisu sędzia jest z mocy prawa wyłączony od udziału w sprawie, jeżeli jest krewnym lub powinowatym w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób będących stroną, pokrzywdzonym, ich obrońcą, pełnomocnikiem lub przedstawicielem ustawowym albo jest związany z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli. Za „sprawę” w niniejszym przepisie uznaje się przedstawione sędziemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne, którego ramy w związku z zasadą skargowości wyznacza najczęściej wniesiona do sądu skarga inicjująca postępowanie. Natomiast sformułowanie „udział w sprawie” oznacza całokształt czynności procesowych podejmowanych przez sędziego. Obejmuje on więc swoim zakresem nie tylko czynności procesowe bezpośrednio związane z analizowaniem odpowiedzialności karnej oskarżonego, lecz także orzekanie w kwestiach incydentalnych czy ubocznych¹⁰. Gdyby wyłączenie sędziego miało obejmować tylko niedopuszczalność wyrokowania, niewątpliwie

⁹ Zob. również P. Gensikowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, I: *Komentarz. Art. 1-424*, red. D. Drąjewicz, «Legalis» 2020.

¹⁰ Zob. np. W. Jasiński, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, «Legalis» 2020.

ustawodawca posłużyłby się pojęciem węższym, na przykład „udział w wydaniu rozstrzygnięcia/wyroku”¹¹. Również zakres przedmiotowy zasady bezstronności sądu obejmuje wymierzanie sprawiedliwości jako wydawanie rozstrzygnięcia w danej sprawie oraz dokonywanie w jej toku wszelkich czynności procesowych¹².

Nie można przyjąć, że incydentalne zastępstwo pełnomocnika porrzywdzonego przez aplikanta, pozostającego w kręgu osób, o których mowa w art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., w terminie rozprawy, na którym nie doszło do żadnych czynności związanych z rozpoznaniem sprawy w jakiegokolwiek części, nie oznacza wystąpienia okoliczności powodujących wyłączenie sędziego z urzędu od udziału w rozpoznaniu tej sprawy. Już z samej konstrukcji art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. wynika, że chodzi o udział sędziego w sprawie, w której pełnomocnik jest na przykład krewnym lub powinowatym w linii prostej. W żaden sposób z treści tego przepisu nie wynika, że pełnomocnik obowiązany jest dokonać określonych czynności w konkretnym etapie postępowania karnego. Taki pogląd pozostaje w sprzeczności z zasadą bezstronności sądu, a także ze standardem rzetelnego procesu. Chodzi bowiem o sam fakt zaistnienia powiązań na przykład na podstawie pokrewieństwa między sędzią a jednym z wyżej wskazanych uczestników postępowania karnego, które mogą w konsekwencji wywierać wpływ na pewnego rodzaju stronniczość sędziego podczas jego udziału w sprawie. Przepis ten należy rozumieć w ten sposób, że w sprawie (na każdym etapie postępowania) określona osoba występuje w charakterze pełnomocnika, a jednocześnie jest na przykład krewnym lub powinowatym w linii prostej sędziego biorącego udział w sprawie.

Sąd Najwyższy także w jednym z wyroków¹³ przyjął, że ustawowy cel przepisu art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., jakim jest zapewnienie całkowitej bezstronności osoby orzekającej w sprawie, nie pozostawia wątpliwości. Sąd Najwyższy wskazał, że przepisy działu III kodeksu postępowania

¹¹ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 19 października 2005 r., II AKz 644/05, «Legalis» nr 72411.

¹² W. Jasiński, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. III: *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1240.

¹³ Wyrok SN z 4 sierpnia 2010 r., III KK 40/10, «Lex» nr 610143.

karnego, dotyczące określenia stron, a także działu II, dotyczące wyłączenia sędziego od udziału w sprawie z powodów określonych między innymi w art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., nie uzależniają przyznania przymiotu strony od okresu lub stadium występowania w określonym charakterze w toku postępowania karnego¹⁴. Sąd Najwyższy podkreślił również, że pośrednie zainteresowanie sędziego wynikiem procesu (co ma miejsce w wypadku jego pokrewieństwa lub powinowactwa ze stroną postępowania lub jej reprezentantem w stopniu wskazanym w art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k.) jest wystarczającym powodem wyłączenia tego sędziego od udziału w sprawie, co świadczy o wadze, jaką kwestii bezstronności nadał ustawodawca¹⁵.

W układzie procesowym, który zaistniał w tej sprawie, aplikant adwokacki stał się uczestnikiem postępowania już w chwili, kiedy pełnomocnik pokrzywdzonego upoważnił aplikanta do zastępowania go w niniejszej sprawie. Nawet, jeżeli jednak uznać, że w momencie upoważnienia aplikant jeszcze nie był uczestnikiem postępowania karnego, ponieważ nie dokonał żadnej czynności w procesie, to nie można już zgodzić się ze zdaniem Sądu Najwyższego, że skoro aplikant adwokacki (syn sędziego) nie brał udziału w rozpoznaniu sprawy w całości, nie składał w imieniu pokrzywdzonego oświadczeń procesowych (należy wskazać, że aplikant złożył jednak oświadczenie procesowe o woli pokrzywdzonego do działania w postępowaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego) dotyczących oskarżenia i jego przedmiotu, nie sporządził pism ani opinii o sprawie, a jego udział sprowadził się do jednorazowego stawiennictwa przed otwarciem przewodu sądowego w sprawie i ujawnienia woli występowania przez pokrzywdzonego w roli oskarżyciela posiłkowego, to nie wystąpiły w sprawie okoliczności, o których mowa w art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. Treść art. 40 § 1 k.p.k., podobnie jak też art. 41 k.p.k., w sposób jednoznaczny wskazuje bowiem, że ustawodawca nakazuje wyłączyć sędziego nie tylko wtedy, gdy jest on faktycznie stroniczy, lecz także w tych przypadkach, gdy jego bezstronność mogłaby

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

budzić uzasadnione wątpliwości, chociaż pewności, że będzie on w danym przypadku stronnicy, nie ma¹⁶.

Sąd Najwyższy wskazał, że kluczowego znaczenia dla wystąpienia przesłanki wyłączenia w oparciu o art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. nie ma okoliczność, na jakim etapie postępowania w danej sprawie krewny lub powinowaty sędziego występował w procesie w roli reprezentanta strony, a nawet substytuta takiego reprezentanta, dalej jednak stwierdził, że czynności wstępne dokonane przez aplikanta przed rozpoczęciem przewodu sądowego nie mogły stanowić podstawy do wyłączenia sędziego na podstawie art. 40 § 3 pkt 1 k.p.k. Należy jednoznacznie pamiętać o treści art. 381 k.p.k., zgodnie z którą rozprawę główną rozpoczyna wywołanie sprawy, po czym przewodniczący sprawdza, czy wszyscy wezwani stawili się oraz czy nie ma przeszkód do rozpoznania sprawy. Nie można więc zaakceptować poglądu Sądu Najwyższego, że podstawa do wyłączenia w rozumieniu art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k. wystąpiłaby, gdyby podczas incydentalnego udziału w sprawie, nawet przed sądem niższej instancji, w charakterze obrońcy albo pełnomocnika czy nawet aplikanta adwokackiego, doszło do czynności związanych z przedstawieniem stawianych przez oskarżyciela zarzutów, czy z rozpoznaniem sprawy w całości albo choćby w części, bowiem rozprawa rozpoczęła się już w momencie jej wywołania. Nie można stwierdzić, że tylko niektóre z czynności w toku rozprawy głównej są istotne i mają znaczenie podczas wydawania przez sąd rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu.

Zasada bezstronności sądu wiąże sędziów uczestniczących w rozpoznawaniu spraw karnych na każdym etapie toczącego się postępowania. W związku z faktem, że wymóg bezstronności nie odnosi się tylko do wydawania rozstrzygnięć procesowych, lecz także do przeprowadzania czynności procesowych, sąd powinien unikać stronnicy nie tylko wtedy, gdy rozstrzyga określone kwestie karnoprosowe lub weryfikuje instancyjnie rozstrzygnięcia lub czynności dokonane przez organy postępowania przygotowawczego, lecz także wtedy, gdy dokonuje innych czynności, na przykład o charakterze dowodowym¹⁷. Wobec tego jak

¹⁶ W. Jasiński, [w:] *op. cit.*, s. 1239.

¹⁷ *Ibidem*, s. 1243.

najbardziej należy wyrazić zdanie, że w tym układzie procesowym aplikant adwokacki brał udział w postępowaniu jurysdykcyjnym. Był obecny na sali rozpraw, co z pewnością znalazło odzwierciedlenie w treści protokołu. Złożył również do akt sprawy upoważnienie pełnomocnika pokrzywdzonego oraz w imieniu pokrzywdzonego oświadczenie o woli działania w postępowaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Istotny jest również fakt, że na żadnym etapie postępowania karnego owo upoważnienie aplikanta adwokackiego do zastępowania pełnomocnika nie zostało formalnie odwołane.

Sąd Najwyższy wskazał także w uzasadnieniu postanowienia, że duże znaczenie ma fakt aktywnego występowania przed sądem w charakterze przedstawiciela procesowego strony przez krewnego lub powinowatego sędziego, czyli rzeczywistego działania przed sądem w toku postępowania karnego, a także aktywnego podejmowania czynności w imieniu i na rzecz reprezentowanego podmiotu. Właśnie takim działaniem, czyli aktywnym podejmowaniem czynności, można określić zachowanie aplikanta adwokackiego podczas rozprawy przed sądem okręgowym. Był obecny na rozprawie, potwierdził swoją tożsamość, a także złożył do akt sprawy wyżej wskazane dokumenty. Warto ponownie wskazać na już powołane orzeczenie¹⁸, w którym Sąd Najwyższy jasno stwierdził, że sędzia jest z mocy prawa wyłączony z udziału w sprawie, niezależnie od tego, na jakim etapie postępowania sądowego występował między innymi jego krewny lub powinowaty w linii prostej w roli przewidzianej treścią art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., przyczyna wyłączenia powstaje również wtedy, gdy udział osoby w takim charakterze ograniczony był do postępowania incydentalnego. Warto też dodać, że w tym układzie procesowym, skoro w aktach sprawy znajdowało się upoważnienie aplikanta adwokackiego do zastępowania pełnomocnika pokrzywdzonego i nie zostało formalnie odwołane, to sędzia sądu odwoławczego, który jest ojcem aplikanta, powinien był złożyć wniosek o wyłączenie ze sprawy. Zgodnie z treścią § 15 Zbioru Zasad Etyki Zawodowej Sędziów¹⁹ wniosek

¹⁸ Wyrok SN z 4 sierpnia 2010 r., III KK 40/10, «Legalis» nr 255252.

¹⁹ Uchwała nr 25/2017 Krajowej Rady Sądownictwa z 13 lutego 2017 r. w sprawie ogłoszenia ujednoliconego tekstu Zbioru Zasad Etyki Zawodowej Sędziów i Asesorów Sądowych, <https://krs.pl/pl/o-radzie/>

o wyłączenie z rozpoznania sprawy sędzia może złożyć tylko wtedy, gdy istnieją do tego uzasadnione podstawy, a w tej sytuacji takie właśnie zaistniały.

Na zakończenie tych rozważań konieczne jest także wskazanie na bezstronność sędziego jako element standardu rzetelnego procesu w kontekście EKPC i orzecznictwa ETPC. Trybunał wskazał, że bezstronność sędziego oznacza brak uprzedzeń lub stronniczości i sformułował dwa aspekty tego pojęcia: subiektywny – polegający na ustaleniu osobistego przekonania sędziego w danej sprawie oraz obiektywny – rozstrzygnięcie, czy sędzia dawał dostateczne gwarancje wykluczające wszelką uzasadnioną wątpliwość w tym względzie²⁰. Kryterium obiektywne dotyczy głównie powiązań hierarchicznych lub innych powiązań między sędzią a innymi osobami uczestniczącymi w postępowaniu, które obiektywnie uzasadniają wątpliwości co do bezstronności sądu, a tym samym nie spełniają standardu określonego w EKPC w ramach kryterium obiektywnego²¹.

Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, że możliwe są dwie sytuacje, podczas których może pojawić się kwestia braku sędziowskiej bezstronności, a jedna z nich ma charakter funkcjonalny i dotyczy między innymi wykonywania różnych funkcji przez tę samą osobę w ramach procesu sądowego lub istnienia związków natury hierarchicznej czy też relacji z innym uczestnikiem postępowania²². Jako przykład wskazać można wyrok z 26 maja 2020 r.²³, w którym Trybunał stwierdził, że należy domniemywać osobistą bezstronność sędziów do czasu uzyskania dowodu przeciwnego, a ich obiektywna bezstronność nie znika automatycznie w przypadku zbieżności więzów krwi (takich jak np. w omawianej sprawie – syn sędziego Sądu Najwyższego pracował

zbior-zasad-etyki-zawodowej-sedziow/591-uchwala-nr-25-2017-krajowej-rady-sadownictwa-z-dnia-13-stycznia-2017-r.html (dostęp 20 grudnia 2020 r.).

²⁰ C. Nowak, *Prawo do rzetelnego procesu sądowego w świetle EKPC i orzecznictwa ETPC*, [w:] *Rzetelny proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2009, s. 107.

²¹ Wyrok ETPC z 15 października 2009 r., 17056/06, *Micallef v. Malta*, «Lex» nr 565299.

²² Wyrok ETPC z 15 grudnia 2005 r., 73797/01, *Kyprianou v. Cypr*, «Lex» nr 166242.

²³ Wyrok ETPC z 26 maja 2020 r., 48781/12, *Koulias v. Cypr*, «Legalis» nr 2364461.

w kancelarii, która reprezentowała skarżącego w sprawie), jednak za każdym razem, gdy zaistnieją takie okoliczności, należy je ujawnić na początku postępowania, ponieważ mogą budzić obawy co do bezstronności sędziego. Innym rozstrzygnięciem ETPC, które warto przywołać, jest wyrok z 4 czerwca 2019 r.²⁴, gdzie syn sędziego Sądu Najwyższego Finlandii był pracownikiem banku, w którym skarżący do ETPC orzeczenie zajmowali określone stanowiska, między innymi prezesa i dyrektora naczelnego. Trybunał stwierdził, że ta więź rodzinna wystarczyła, aby wywołać obiektywnie uzasadnione obawy o bezstronność sędziego Sądu Najwyższego Finlandii w postępowaniu odwoławczym i w ten sposób nastąpiło naruszenie art. 6 ust. 1 EKPC. Jak więc widać, ETPC w swoich orzeczeniach wskazywał na zaistnienie braku bezstronności sędziego nawet w sytuacjach, w których sędzia zasiadający w składzie orzekającym w określonym układzie procesowym był związany z osobą, która nie była nawet uczestnikiem danego postępowania.

Wobec powyższego należy stwierdzić, że w przedstawionym układzie procesowym wystąpiła bezwzględna przyczyna odwoławcza z przepisu art. 439 § 1 pkt 1 k.p.k., ponieważ w wydaniu orzeczenia brała udział osoba podlegająca wyłączeniu na podstawie art. 40 k.p.k. Na zakończenie można jeszcze powtórzyć za Sądem Najwyższym, że w sytuacji, w której osoba najbliższa dla sędziego uczestniczy w postępowaniu jako obrońca lub pełnomocnik strony (substytut albo aplikant zastępujący pełnomocnika), to domniemywa się, że sędzia może być co najmniej pośrednio zainteresowany przebiegiem postępowania i jego wynikiem, nawet gdy rozpoznaje sprawę w sądzie wyższej instancji. To domniemanie jest więc dostateczną podstawą do wyłączenia sędziego na podstawie art. 40 § 1 pkt 2 i 3 k.p.k. Przewidziana tam instytucja wyłączenia z urzędu to ustawowo potwierdzony stan braku bezstronności. Nie można więc podzielić argumentacji Sądu Najwyższego zastosowanej w analizowanym postanowieniu.

²⁴ Wyrok ETPC z 4 czerwca 2019 r., 39757/15, Einarsson i inni v. Islandia, «Legalis» nr 1936842.

GŁOSA DO POSTANOWIENIA SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 3 WRZEŚNIA 2020
R., V KO 57/20

Streszczenie

W komentowanym postanowieniu Sąd Najwyższy sformułował tezę, że pojęcie udziału sędziego w sprawie, w rozumieniu przesłanek wyłączenia z art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., oznacza wystąpienie sędziego w sprawie, której rozpoznanie nastąpiło w całości albo choćby w części z udziałem osób wskazanych w art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., tzn. co najmniej rozpoczęło się albo rozpoczęte trwało, ewentualnie nastąpiło podjęcie przez te osoby innych czynności równoznacznych z zajęciem stanowiska w sprawie. Tezy tej nie można zaaprobować. Podzielić natomiast można stanowisko Sądu Najwyższego, zgodnie z którym aplikant adwokacki (radcowski) działający z upoważnienia obrońcy lub pełnomocnika jest także uczestnikiem postępowania, w związku z udziałem którego może mieć zastosowanie wyłączenie sędziego w trybie art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k., chociaż występuje on na podstawie instrukcji udzielającego upoważnienia i w granicach jego pierwotnego umocowania.

A COMMENT TO DECISION V KO 57/20 OF THE POLISH SUPREME
COURT OF 3 SEPTEMBER 2020

Summary

In the decision commented on in this article, the Supreme Court of the Republic of Poland ruled that the concept of a judge's "participation" in a case, within the meaning of the grounds for exclusion given in Art. 40 § 1 point 3 of the Polish Code of Criminal Procedure, means that the judge sat on the bench hearing a case which was considered, in whole or at least in part with the participation of persons specified in Article 40 § 1 point 3 of the Code of Criminal Procedure, i.e. a case in which proceedings at least commenced or were in progress, or in which these persons undertook actions tantamount to taking a position on the case. I find this statement inadmissible. However, I concur with the

Supreme Court's ruling that a trainee legal adviser (*aplikant adwokacki, aplikant radcowski*) acting under the authority of a defence lawyer or representative is also a participant in the proceedings, and hence the exemption of a judge may apply pursuant to Article 40 § 1 point 3 of the Code of Criminal Procedure, even though the trainee appeared on the grounds of the authorisation issued by the defence lawyer and within the bounds of the authorisation.

Słowa kluczowe: postępowanie karne; bezstronność; sędzia; aplikant; art. 40 kodeksu postępowania karnego.

Keywords: criminal proceedings; impartiality; judge; trainee; Art. 40 of the Polish Code of Criminal Procedure.

Literatura

- DUDKA K., *Kontrydktoryjność postępowania jako standard rzetelnego procesu*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. STAŃDO-KAWECKA, K. KRAJEWSKI, Warszawa 2011.
- GENSIKOWSKI P., [w:] *Kodeks postępowania karnego, I: Komentarz. Art. 1-424*, red. D. DRAJEWICZ, «Legalis» 2020.
- JASIŃSKI W., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. SKORUPKA, «Legalis» 2020.
- JASIŃSKI W., [w:] *System Prawa Karnego Procesowego, III: Zasady procesu karnego*, red. P. WILIŃSKI, Warszawa 2014.
- NOWAK C., *Prawo do rzetelnego procesu sądowego w świetle EKPC i orzecznictwa ETPC*, [w:] *Rzetelny proces karny*, red. P. WILIŃSKI, Warszawa 2009.